

Seijst

Uitgave van het Zeister Historisch Genootschap

2018-II

De vriendschapsband tussen Zeist en Yamada

Het portret van koningin
Wilhelmina in Slot Zeist

Steenstra--
Jan Frederik--
28 Juni 1920
Utrecht

De mythen van het koperen dak

Eliza Johannes de Meester
(1860-1931)

De houder van dit bewijs gerocht
teede is verplicht het te allen tijde bij
zich te dragen en overgave van te
brengen van iederen op-polingsambtenaar,
alreede aan alle ambtenaar of andere
personen, door wie zulke ingevolge eenig
wettelijk voorschrijf worde verlangd.

Geldig geldende tot / jaren

MISBRUIK WORDT GESTRAFT

W70 № 002872

Schoolstraat 214 a

W70 / № 002872

Seijst

*Bulletin ter bevordering van de kennis
van de geschiedenis van Zeist*

ISSN 1383-2867

Verschijnt 4x per jaar.

Jaargang 48 nummer 2. Juni 2018.

Drukwerk: Drukkerij Gregorius, Utrecht.

REDACTIECOMMISSIE

H. Beudeker, D. van de Kamp, mw. Fl. de Vrijer en mw. M. Wagenaar, redacteuren en J.P. van 't Sant, hoofdredacteur.

VORMGEVING

M. Slappendel

REDACTIEADRES

Postadres: Postbus 342, 3700 AH Zeist

E-mail: info@zhg.nl

BIJDRAGEN AUTEURS

Informatie over het aanleveren van kopij:
www.zhg.nl

LEDENADMINISTRATIE

Aanmeldingen van nieuwe donateurs en adreswijzigingen kunnen schriftelijk worden gemeld via Postbus 342, 3700 AH Zeist. Het kan ook via het e-mailadres: info@zhg.nl.

IBAN: NL95 INGB 0003 8403 83

WEBSITE

www.zhg.nl

Legaat of lijfrenteschenking:

ANBI-beschikking

nummer 55 537

Vriendschap tussen Zeist en Yamada 31

Een mooie vriendschap tussen Zeist en het 10.000 km verder gelegen Yamada in Japan ontstond halverwege de jaren 90 van de vorige eeuw. In dit artikel leest u wat er aan voorafging, hoe innig de contacten waren en hoe het nu gaat na die vreselijke tsunami van 2011.

Portret van Wilhelmina

39

In Slot Zeist hangt een groot portret van de jonge koningin Wilhelmina. Hoe kwam het schilderij daar, wat is er van bekend en wie is toch de schilder 'Langenberg'?

Mythen van het koperen dak

46

Auteur JanHein Heimel heeft al meer mythen in de Zeister geschiedenis ontkracht. Lees of het hem weer lukt met twee verhalen die al lang de ronde doen over het koperen dak van buitenplaats Beerschooten in Driebergen.

Johan de Meester

49

In de serie Zeister schrijvers een verhaal over Johan de Meester, de schrijver van 'De zonde in het deftige dorp' (Zeist dus!).

De vriendschapsband tussen Zeist en Yamada

**De ligging van
Yamada.**

GOOGLE MAPS

**Model van het schip
de 'Breskens'.**

COLLECTIE YAMADA

ONDERWIJSRAAD

Conny A.W. Jongbloed-Reinders

Er bestaat een bijzondere band tussen een gemeente in Nederland en een vissersdorp in Japan: Zeist en Yamada. Zo bijzonder, dat wij het verloop van de eerste contacten tot de ondertekening van de officiële vriendschapsband tussen beide gemeenten én wat daarna allemaal gebeurde, graag met u willen delen.

Seijst
2018
II-31

**Holland Eiland
(Orandajima). Sinds
1964 aldus genoemd;
vroeger: Ōshima
(Grote eiland).**

FOTO CONNY JONGBLOED

DE VOORGESCHIEDENIS

Yamada ligt in het noordoosten van Japan, aan de *Rikuchū-kaigan* kust, een idyllisch mooie kuststrook langs de Stille Oceaan, zo'n 10.000 km verwijderd van Zeist.

Het eerste contact tussen Nederlanders en de inwoners van Yamada was in 1643. De VOC-schepen *Castricom* en *Breskens* waren onderweg van Batavia naar de Goud- en Zilvereilanden die, zo was vernomen, ergens ten noordoosten van Japan zouden liggen.

Door een zware storm verloren de zusterschepen elkaar uit het oog. Op 10 juni 1643 voer de *Breskens* de baai van Yamada binnen. De inwoners van het dorp heetten de opvarenden hartelijk welkom en leverden water en voedsel. De volgende morgen gaf kapitein Schaep het bevel het anker te lichten en werd de expeditie voortgezet.

Na het vertrek uit de baai belandde de *Breskens* in zware omstandigheden: kou en mist, de rijst was op, veel bemanningsleden waren verzwakt of hadden scheurbuik, zij hadden rust nodig en verlangden terug naar

de paradijselijke baai van Yamada. Kapitein Schaep besloot terug te varen naar die baai waar hij en zijn bemanning anderhalve maand eerder zo hartelijk waren ontvangen. Hij kon niet weten dat ondertussen de provinciale autoriteiten een groot-scheeps onderzoek hadden gestart of er mogelijk Nederlanders aan wal waren gegaan met de intentie het christelijk geloof te verspreiden. Na aankomst werden Schaep en zijn bemanning langdurig gevangengenomen en pas nadat zij de autoriteiten hadden overtuigd dat zij de door Japan verboden intentie niet hadden, weer vrijgelaten.

Deze gebeurtenis is de geschiedenis ingegaan als de *Breskens-affaire*. In 1992 kwam Reinier H. Hesselink, indertijd promovendus aan de faculteit Geschiedenis van de Universiteit van Hawaï, naar Yamada om de *Breskens-affaire* te onderzoeken voor zijn proefschrift. In zijn boek 'De gevangenen van Nambu. Een waar geschied verhaal over de VOC in Japan', heeft hij deze gevangenschap gereconstrueerd.

Deze historie vormde de basis voor de wens van het gemeentebestuur

van Yamada om een zusterstadrelatie aan te gaan met een plaats in Nederland. Een eerste aanzet daartoe vond plaats in 1964: in de prachtige baai liggen twee eilandjes: Ōshima (Grote eiland) en Koshima (Kleine eiland). In dat jaar werd Ōshima omgedoopt in *Orandajima* (Holland Eiland). Contacten met de gemeente *Breskens* daarna liepen op niets uit.

In 1993 heeft Yamada herdacht dat 350 jaar daarvoor de *Breskens* hun baai binnenvoer. Onder de genodigden bij de festiviteiten waren de Nederlandse ambassadeur Roland van den Berg, Reinier Hesselink en namens het Nederlands koningshuis Erik Hazelhoff Roelfzema (u bekend als de 'Soldaat van Oranje') aanwezig. Er werden lezingen gehouden over de *Breskens-affaire*, er was een Holland Tentoonstelling, op Holland Eiland werd een gedenkteken geplaatst en op het grote gazon voor Yamada's Walvis- en Zeewetenschapsmuseum werden twee door Nederland geschonken iepen geplant.

Yamada's burgemeester Takashi Kurosawa en de voorzitter van de

Onderwijsraad Teirō Kimura lieten weten dat zij graag een uitwisseling tot stand wilden brengen met leerlingen van een middelbare school in Nederland.

DE CONTACTEN YAMADA – ZEIST

Begin 1994 kwam het contact tot stand met de conrector van de onderbouw van het Christelijk Lyceum Zeist (CLZ), Fred Steensma. Voor Yamada was het van bijzonder belang om de leerlingen van hun middelbare scholen in contact te brengen met andere culturen. Daarom werd besloten om in 1996 een eerste delegatie van acht leerlingen en twee begeleiders een bezoek te laten brengen aan Zeist.

De zogeheten ‘juniordelegatie’ nam deel aan de speciaal voor dit bezoek door het CLZ georganiseerde ‘Japan Week’.

In de periode 1996-2015 hebben in totaal negentien juniordelegaties een bezoek aan Zeist gebracht, telkens in januari. De leerlingen verbleven in Zeister gastgezinnen om Nederlandse gewoontes beter te leren kennen. Vast onderdeel van het programma was het bijwonen van lessen op het CLZ. De delegatie werd ook altijd op het gemeentehuis ontvangen door burgemeester Rudi Boekhoven en later door zijn opvolger Koos Janssen. Dat was steeds weer een indrukwekkende ervaring, omdat een dergelijke interactie in Japan niet gebruikelijk is. De ambtsketen bleek een bezienswaardigheid te zijn!

De organisatie van deze week was altijd in handen van een kleine groep enthousiaste leraren van het CLZ, dat als gastheer optrad. Het team werd versterkt met Fred Steensma en Henny Visser, oud-leraren op het CLZ. De gastgezinnen waren gezinnen met een leerling op school, die zich altijd spontaan en in overvloed aanmeldde om een Japanse leerling(e) als gast te hebben. De contacten werden vaak langere tijd onderhouden en dat is toch bijzonder te noemen!

De deelnemers aan de delegaties verbaasden zich over het feit dat wij onze schoenen niet uittrekken als we een huis binnengaan, dat wij met mes en vork eten en dat ons eten best ‘zwaar’ is, dat schoolgaande kinderen geen uniform dragen, over te veel om op te noemen. Ze vonden het heerlijk hier en lieten hun tranen de vrije loop als zij bij de bus, die hen naar Schiphol bracht, afscheid namen van hun gastgezinnen. Na terugkomst in Yamada hadden de leerlingen de verplichting om een verslag te schrijven van hun ervaringen die, in themabijeenkomsten, werden gedeeld met alle andere leerlingen. Het waren altijd hartverwarmende en emotionele verslagen waaruit bleek dat zij enorm onder de indruk waren van het Nederlandse gezinsleven, van de gang van zaken op de school, van de schoonheid van Nederland. Hun koffers waren altijd vol met stroopwafels en Nederlandse souvenirs die, zoals ik weet, prijken in hun huis in Yamada. Ook leerden zij hun ouders Nederlandse

woorden, keurig uitgewerkt op een lijstje dat thuis in hun slaapkamer werd opgehangen met een foto van hun gastgezin.

Sinds 2016 zijn de juniordelegaties niet meer gekomen, omdat alle gemeentelijke en particuliere financiën hard nodig waren voor de wederopbouw van Yamada na de natuurramp van de tsunami in 2011 (later meer hierover).

Tussen 1996 en 2004 kwamen ook acht seniordelegaties van circa 10 inwoners van Yamada naar Nederland, die onder andere Zeist bezochten.

In 1999 werd de Stichting Vrienden Japan-Nederland in Yamada, opgericht. De stichting heeft 80 leden, bestaande uit deelnemers aan de seniordelegaties naar Nederland en ouders van kinderen die deelnamen aan de juniordelegaties. De stichting sponsort en organiseert evenementen in het kader van de uitwisseling. Aan Nederlandse kant bracht in 1997 Fred Steensma met een collega van het CLZ een bezoek, in 1999 deed hij dat met twee collega-leraren en een tiental leerlingen. In oktober 2006 reisden vijf leerlingen van het CLZ naar Yamada. De groep verbleef in gastgezinnen en heeft een flinke dosis Japanse cultuur mogen ervaren. Onder leiding van Fred Steensma brachten in 2008 en in 2010 in totaal zestien enthousiaste Zeistenaren een bezoek aan Yamada.

Vanuit Zeist werd in 2004 een expositie van het houten ADO-speelgoed, gemaakt door mensen met een

Het planten van de iepen (1993).

FOTO GEMEENTE YAMADA

Ondertekening van de vriendschapsband in Yamada (13 mei 2000) door burgemeesters Takashi Kurosawa (l) van Yamada en Rudi Boekhoven (r) van Zeist, in aanwezigheid van lid van de Nederlandse ambassade Robert Milders (m).

FOTO GEMEENTE YAMADA

lichamelijke en/of verstandelijke beperking, georganiseerd in de Community Hall van Yamada. In 2005 waren burgemeester Rudi Boekhoven en echtgenote Toos in Yamada voor de viering van het vijfjarig bestaan van de vriendschapsband. In

2010 kwam een officiële delegatie uit Yamada naar Zeist, waar het tienjarig bestaan van de vriendschapsband groots werd gevierd in de tuin van Slot Zeist. In 2013 bracht het bestuur van Stichting 'De Hofreis' (zie hierna) een bezoek aan Yamada

en heeft de vorderingen van de wederopbouw na de ramp in 2011 met diep ontzag aanschouwd.

Yamada heeft een indrukwekkende reeks van Nederland-gerelateerde evenementen georganiseerd. Een selectie: tentoonstellingen over Nederland en over de geschiedenis van de contacten tussen Yamada en Nederland (met een heus draaiorgel), het jaarlijkse tulpenfestival met duizenden rode, witte, gele en paarse tulpen o.a. van de Nederlandse ambassade, de voorstelling van het muzikale theaterstuk 'Dejima no koro' (In de tijd van Deshima), tijdens een editie van het Yamada Volkskunst Festival een tentoonstelling van tekeningen gemaakt door Japanse en Nederlandse kinderen en leerlingen, CLZ-leerlinge Frederieke Anema verbleef in Yamada op uitnodiging van de Stichting Vrienden Japan-Nederland in Yamada, Nederlandse kookworkshops, vele gesprekken op onze ambassade in Tokio. Het prijzenwinnende blaasorkest van de Yamada Junior High School gaf twee concerten in Nederland (op 3 december 2000 de generale repetitie in de Bergwegkerk in Zeist voor de officiële uitvoering op 5 december in het Concertgebouw in Amsterdam ter gelegenheid van de 'Japan Night').

De complete en zeer gedetailleerde geschiedenis van 1643 tot 2005 is door de voorzitter van de Onderwijsraad in Yamada, de heer Teirō Kimura, vastgelegd in zijn boek 'Jikū wo koeta kizuna', dat in november 2013 werd uitgegeven. De Neder-

landse uitgave werd met steun van de Van Veenendaal-Bot Stichting in Zeist, van de gemeente Zeist en van Stichting 'De Hofreis' in 2014 onder verantwoordelijkheid van Stichting 'De Hofreis' uitgegeven onder de titel 'De band die tijd en afstand overbrugt'. Het boek werd vertaald door Ellen van Dam (zij werkte van 2005 tot 2011 als assistent-lerares Engels in Yamada), de redactie werd gedaan door de bestuursleden van Stichting 'De Hofreis', de eindredactie was in handen van professor Reinier Hesselink. Het eerste exemplaar werd op 17 oktober 2014 aan burgemeester Koos Janssen aangeboden door Karin Hazelhoff Roelfzema, als erbetoon aan de vastlegging van de geschiedenis Yamada-Zeist en aan Erik, haar in 2007 overleden echtgenoot, voor zijn enorme bijdrage aan de totstandkoming van de vriendschapsband.

DE TOTSTANDKOMING VAN DE VRIENDSCHAPS- BAND

De autoriteiten in Yamada hadden zich als doel gesteld om de leerlingen van de middelbare scholen een ruimere blik op de wereld te laten ervaren en een internationale uitwisseling was daarvoor een bron van hoop. Het contact met leerlingen van het CLZ was er dus sinds 1994 en de correspondentie verliep enthousiast in de vorm van zelfgemaakte tekeningen. De realisering van een officiële band met Zeist stond nu ferm bovenaan hun wensenlijst.

Na de verschillende bezoeken uit Zeist werden in 1998 burgemeester Rudi Boekhoven en echtgenote Toos uitgenodigd voor een officieel bezoek aan het 'International Exchange Festival 1998'. Burgemees-

ters Boekhoven en Kurosawa bespraken de mogelijkheden van een vriendschapsband tussen beide gemeenten en overeengekomen werd de ideeën en uitwisselingen verder te ontwikkelen. Burgemeester Boekhoven nodigde ambtsgenoot Kurosawa uit voor een bezoek aan Zeist, dat in 1999 plaatsvond. Bij die gelegenheid werden intentieverklaringen uitgewisseld om tot een officiële vriendschapsband te komen.

Op 13 mei 2000, in het jaar van de viering van '400 jaar betrekkingen Nederland-Japan', werd in Yamada het vriendschapsverdrag ondertekend, waarin staat dat beide gemeenten 'ernaar zullen streven uitwisselingen op cultureel gebied tot stand te brengen', 'mogelijkheden te zullen onderzoeken voor uitwisseling en samenwerking op andere gebieden' en 'de vriendschap tussen

Het bord op Holland Eiland met de richting en afstand naar Zeist. Geplaatst in 2000 en vernieuwd na de tsunami in 2016.

FOTO FRED STEENSMA

Fred Steensma,
(oud-)conrector van
het Christelijk Lyceum
Zeist.

FOTO CONNY JONGBLOED

Zeist en Yamada en Nederland en Japan te blijven bevorderen'. Naast de delegatie uit Zeist die bij deze ceremonie aanwezig was, was ook onze ambassade in Tokio vertegenwoordigd.

Ter gelegenheid van de ondertekening van de vriendschapsband gaven Ton Koopman en het Amsterdam Baroque Orchestra een concert. Door de jaren heen gaven zij meerdere concerten in Yamada, zij kwamen er graag. Ook werd het toneelstuk 'De Liefde' opgevoerd, het verhaal over dit VOC-schip in woord en spel.

Op 14 mei staken de Zeister delegatie en betrokkenen uit Yamada over naar Holland Eiland voor de plaatsing van een door de gemeente Zeist geschonken bord met naam van en de afstand naar Zeist (10.502 km). Het bord werd geplaatst in de richting van Zeist.

Door de aardbeving en de daaropvolgende tsunami op 11 maart 2011 ging het bord verloren, maar in 2016 kon Conny Jongbloed, bestuurslid

van Stichting 'De Hofreis', namens de gemeente Zeist een nieuw bord aanbieden.

STICHTING 'DE HOFREIS'

Op 11 januari 2002 werd, op verzoek van de gemeente Zeist, Stichting 'De Hofreis' opgericht. Voorzitter werd Fred Steensma die tot 2014 zijn tomeloze inzet en toewijding aan de stichting heeft gegeven. Voormalig locoburgemeester Wim den Heijer nam het voorzittersstokje van hem over.

Deze stichting heeft, in gedelegeerde bevoegdheid van de gemeente, invulling gegeven aan de formele en informele contacten tussen Zeist en Yamada.

De naam werd gekozen vanwege de vele zogenaamde 'hofreizen' die in de VOC-tijd werden gemaakt vanuit de Nederlandse factorij op het kunstmatige eilandje Deshima in de baai van Nagasaki naar het hof van de shogun in Edo, het tegenwoordige Tokio. Tijdens deze maandenlange reizen leerden de Nederlanders veel over Japan en ontwikkelden Japanse wetenschappers belangstelling voor de westerse cultuur, kennis en wetenschap. Vooral de Japanse artsen waren zeer belangstellend. De naam van de stichting refereert dus aan de eerste uitwisselingen van kennis en cultuur tussen Nederland en Japan.

De stichting heeft tussen 2002 en 2015 vele Japan-gerelateerde activiteiten in Zeist georganiseerd. Vooral de Japanse Culturele Dag, die in nauwe samenwerking met de voor-

zitter van Stichting Slottuintheater jaarlijks plaatsvond in de tuin en het openluchttheater van Slot Zeist, trok veel belangstellenden.

Medio 2015 werd besloten de gemeentelijke subsidie voor de activiteiten in Zeist te stoppen vanwege een te gering maatschappelijk draagvlak, zo werd helaas ervaren. In goed overleg met burgemeester Koos Janssen werd overeengekomen dat de bestuursleden van de stichting zich terug zouden trekken en dat schrijfster dezes als enig bestuurslid zou aanblijven om de stichting niet uit de herinnering te laten verdwijnen. De website wordt nog bijgehouden: www.dehofreis.nl. De vriendschapsband en de contacten met Yamada blijven voortbestaan.

Er zijn meerdere officiële banden tussen plaatsen in Nederland en Japan. Maar de band Zeist-Yamada is, door de rijke historie, toch wel uniek te noemen.

DE GROTE OOST-JAPANESE RAMP

Op 11 maart 2011 troffen een zware aardbeving en een tsunami van ongekende kracht, de *Rikuchu-kaigan* kust. Over een lengte van 150 km waren de gevolgen onwaarschijnlijk groot. Ook Yamada werd bijna geheel door dit natuurgeweld verwoest en de visindustrie totaal vernietigd. Er was nagenoeg niets meer over van het prachtige en welvarende dorp. Er werd vrijwel meteen begonnen met de wederopbouw, een project dat zeker tien jaar in beslag zal nemen.

Met 'Zeist helpt Yamada' heeft Stichting 'De Hofreis' in de zomer van 2011 vele activiteiten georganiseerd om geld in te zamelen. Er werd een speciale editie gehouden van de 'Japanse Culturele Dag', waarbij alle bijdragen aan entertainment (in de meest brede zin van het woord) geheel belangeloos werden verzorgd. Leerlingen van het CLZ hielden spontaan een sponsorloop, die bijna € 12.000 opbracht! Het is indrukwekkend hoe die leerlingen zich voor hun vrienden en vriendinnen aan de andere kant van de wereld hebben ingezet!

In totaal heeft Stichting 'De Hofreis' zo'n € 40.000 aan Yamada kunnen overmaken, dankzij de bijdragen van o.a. de gemeente, kerken, scholen en vele genereuze particuliere donaties; en zeker ook dankzij het echtpaar Mitsu en Kinuko Kadokawa (van Sōka Gakkai International waarvan de Zeister vestiging gevestigd was aan de Krakelingweg), dat met hun inzet en (inter)nationale netwerk een indrukwekkende bijdrage leverde.

Op 11 maart 2012 werd, met gebundelde organisatorische krachten, een herdenkingsdienst gehouden in de Thomaskerk. Sprekers waren burgemeester Koos Janssen, burgemeester Kiichi Numazaki (via beeld), rector van het CLZ mevrouw Riemke Leusink en oud-leerling Maurits van Delft die op een rondreis door Japan Yamada had bezocht. Als plaatsvervanger van de Japanse ambassadeur sprak namens de Japanse ambassade de heer Tetsuya Ishii.

Nu, in 2017, kan ik u melden dat Yamada's wederopbouw heel voor spoedig verloopt.

Maar de inwoners zullen het verdriet over het verlies van hun dorp en familieleden en/of vrienden voor altijd bij zich dragen en kunnen niet anders dan de herinnering koesteren aan hoe hun geliefde dorp ooit was: hun vertrouwde omgeving die op een ogenschijnlijk rustige vrijdagmiddag in maart 2011, onvertrouwd werd.

Bronnen

- * Reinier H. Hesselink, *De gevangenen uit Nambu. Een waar geschied verhaal over de VOC in Japan*, (2000 Zutphen).
- * Teirō Kimura, *De band die tijd en afstand overbrugt* (2014 Houten) (Het boek is helaas niet meer verkrijgbaar).

ZEIST HELPT YAMADA

STICHTING
De Hofreis
ZEIST - YAMADA

蘭日

Logo 'Zeist helpt Yamada' (na de tsunami van 2011).

LOGO FRED MANSCHOT

Logo van de stichting 'De Hofreis'.

LOGO FRED MANSCHOT

**Schilderij van
koningin Wilhelmina
in Slot Zeist.**

FOTO FLORA DE VRIJER

Seijst
2018
II-38

Het portret van koningin Wilhelmina in Slot Zeist

R.P.M. Rhoen

In het trappenhuis van Slot Zeist hangt sinds 1979 een geschilderd portret van koningin Wilhelmina als jonge vrouw. Het toont een knappe jonge vrouw, elegant gekleed volgens de mode aan het eind van de 19^e eeuw.

Het schilderij wordt door de bezoekers van het Slot gewaardeerd.

BRUIKLEEN

Op 2 januari 1979 ontving de gemeente Zeist een brief van J. van Dolder, antiquair, te Laren (N.-H.). Hij schreef: 'Hierbij deel ik u mede, dat ik bereid ben aan de gemeente Zeist voor plaatsing in het Zeister Slot in bruikleen af te staan een schilderij,

voorstellende H.K.H. Koningin Wilhelmina op 18 jarige leeftijd. Het schilderij is ter gelegenheid van de kroning van H.K.H. geschilderd door Langenberg. De verzekeringswaarde van het schilderij is te bepalen op f 20.000,-. Het is de bedoeling de bruikleen voor onbepaalde tijd aan te gaan. Bij mijn overlijden

wordt het schilderij gelegateerd aan de gemeente.'

Het college van burgemeester en wethouders besloot een week later de bruikleen te aanvaarden en het schilderij een plaats te geven in het trappenhuis van het Slot.

**Portret van koningin
Wilhelmina (1897) van
hoffotograaf H.W.
Wollrabe.**

RKD, IB-NR. 1030057

**Eerste schilderij van
koningin Wilhelmina
van D.J. Bles.
Uit: E. VAN HEUVEN,
DEAR OLD BONES
- BRIEVEN VAN KO-
NINGIN WILHELMINA
AAN HAAR ENGELSE
GOUVERNANTE,
(BUSSUM 2012)**

**Tweede schilderij
van koningin Wilhel-
mina van onbekende
schilder.**

MUSEUM KENNERMER-
LAND, BEVERWIJK, OBJ.
NR. 31012

VORSTEN

In hetzelfde jaar gaf Van Dolder aan het tijdschrift 'Vorsten' een interview over het schilderij. Hierin vertelde hij dat het portret afkomstig was uit het bezit van keizer Wilhelm II. In het keizerlijk stadsslot te Wiesbaden bezat deze een verzameling portretten van regerende vorsten en het portret van Wilhelmina had daar deel van uitgemaakt. Het had zelfs een ereplaats in de portretgalerij, omdat Wilhelm de jonge Nederlandse koningin de knapste van de vorstinnen vond.

Verder vertelde hij dat het portret door Langenberg was geschilderd. Op paleis Het Loo mocht de schilder even naar Wilhelmina kijken, maar ze had geen zin om voor hem te poseren. Hij kreeg een portretfoto van haar die na haar inhuldiging op 6 september 1898 was gemaakt. Langenberg gebruikte het stadsslot van Wiesbaden als decor.

In de jaren dertig kocht een Duitse familie uit Keulen het schilderij op een veiling, die in opdracht van

het Naziregime werd gehouden. Die Duitse familie schonk het als kerstcadeau aan juwelier Van Oosterbruggen te Amsterdam. En deze ruilde het in 1948 voor een parelcollier met Van Dolder.

LANGENBERG

Dit alles doet ons geloven dat het om een uniek schilderij gaat. Toch zijn er vraagtekens bij te zetten. Laten we beginnen met de schilder. In zijn brief en in het interview zegt Van Dolder dat het portret van de hand van Langenberg is. Hij geeft echter geen voornaam of initialen van hem.

Er is een Nederlandse schilder met de naam Daniel Eelke Langenberg (1881-1944), maar hij kan niet als schilder van dit portret in aanmerking komen. In 1898 was hij 17 jaar oud en het is niet te verwachten dat hij op die jonge leeftijd een dergelijk schilderij kon maken. Hij was trouwens nog in opleiding. Op 1 november 1900 deed hij examen voor 'teken-akte L.O.' Van 1910 tot

1916 was hij leraar tekenen en schilderen aan de ambachtsschool te Den Haag. Als leraar aan een ambachtsschool zal hij geen les in kunstschilderen gegeven hebben. Van hem is bij het RKD-Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis (verder: RKD) geen beelddocumentatie bekend.

Daniel Eelke Langenberg stamde uit een Duitse architectenfamilie, die sinds 1630 in Zutphen woonde en werkte en daar de functie van stadsarchitect vervulde.¹

Een Duitse schilder met de naam Langenberg komt niet voor in de omvangrijke lijst van schilders op de Duitse wikipedia https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_von_Malern.

Het is verbazend dat een schilder waarover niets te vinden is, in opdracht van Wilhelm een portret van Wilhelmina moest schilderen.

PORTRETFOTO

Volgens Van Dolder zou de portretfoto na de inhuldiging op 6 september 1898 zijn gemaakt. De foto waarnaar het portret is geschilderd, is echter te identificeren als een staatsiefoto van hoffotograaf Heinrich Wilhelm Wollrabe (1843-1928) van medio maart 1897. Rooseboom noemt 14 of 15 maart en volgens de krant De Tijd van 18 maart dat jaar is de foto op 16 maart gemaakt. In ieder geval 1½ jaar eerder dan Van Dolder opgeeft.

Op een van deze drie data poseerde Wilhelmina op paleis Noordeinde in Den Haag voor Wollrabe. De Telegraaf schreef op 11 april 1897 over die nieuwe staatsiefoto: *‘De Koningin is gekleed in gala-baltoilet, de laag uitgesneden satijnen corsage getooid met juweelen, het hoofd prijkenende met de Koninklijke diadeem, van de schouders afhangende een bonten mantel.’* Een moderne beschrijving luidt: ‘een licht gedecolleteerde japon met korte mouwen waarover witte linten, een bontgevoerde mantel met de linkerhand vastgehouden, een waaier in de rechterhand, een diadeem op opgestoken haar, een fauteuil links waarop de mantel ligt’ (RKD).

De staatsiefoto van Wollrabe is in verschillende formaten uitgegeven. De foto’s van het Haags Gemeente-archief zijn 9 x 5 cm – zogenaamd carte-de-visiteformaat – en 29 x 21 cm; van het RKD 24,5 x 18,5 cm en van het Rijksmuseum / Rijksprentenkabinet 19,4 x 12,7 cm.

SCHILDERIJEN NAAR WOLLRABE’S FOTO

Aan de hand van die staatsiefoto zijn minstens zeven schilderijen en een prent gemaakt. Zij zijn op het internet te vinden. Het aantal schilderijen zal beslist groter zijn. Dat die foto daarvoor gebruikt is, is te herkennen aan de houding en de kleding van Wilhelmina. Alleen in de achtergrond hebben de schilders en de tekenaar de vrijheid genomen wijzigingen aan te brengen.

Het was niet ongebruikelijk dat foto’s gebruikt werden als ondersteuning bij het schilderen van een portret. Dan hoefde de geportretteerde niet zolang te poseren. Rooseboom schrijft dat de foto van Wollrabe zelfs met het oog op een schilderij werd gemaakt.

Het eerste schilderij is van de Nederlandse kunstschilder David Jozef (ook: Joseph) Bles (1821-1899). Hij kreeg in 1897 van koningin Emma de opdracht een portret van Wilhelmina te maken. Hiervoor maakte Bles gebruik van de nieuwe staatsiefoto van Wollrabe. Zijn staatsieportret van 134 x 85 cm is een kniestuk. Het schilderij van Bles is eigendom van de Stichting Historische Verzamelingen van het Huis Oranje-Nassau (inv./cat.nr. 63) en is in bruikleen gegeven aan het Nationaal museum Paleis Het Loo.

Op het schilderij is Wilhelmina knapper dan zij was. In haar brief van 18 juli 1897 aan Elizabeth Saxton, haar voormalige Engelse gouvernante: *‘Bles is really making the*

picture like me; the other day mother came for my last sitting & stood for an hour behind him, making him change all the time little details & in that hour my face on the picture had quite another aspect.’

Het tweede schilderij is in bezit van het Museum Kennemerland te Beverwijk. De site van het museum vermeldt de naam van de schilder niet. Dit staatsieportret van 50,5 x 36,5 cm (object nr. 31012) is duidelijk naar de staatsiefoto uit 1897 geschilderd. Het wordt gedateerd circa 1898. Het is eveneens een kniestuk. De schilder heeft de waaier in de rechterhand vervangen door de scepter en de mantel vervangen door de kroningsmantel. De fauteuil links van de koningin is vervangen door een credenstafel met daarop de Koninklijke regalia. Duidelijk wordt hier verwezen naar de inhuldiging.

Het derde schilderij hangt in het gebouw van de Algemene Rekenkamer aan het Lange Voorhout 8 te Den Haag in Zaal 1814. De site van de Rekenkamer vermeldt de naam van de schilder niet. Het is dezelfde voorstelling van Wilhelmina als op het hiervoor genoemde schilderij van het Museum Kennemerland, maar het formaat is fors groter, 302 x 220 cm.

Het vierde schilderij is een deelkopia van de foto van Wollrabe. Het wordt toegeschreven aan Jan Bogaerts (1878-1962) en is gedateerd 1898. De maten van dit doek zijn 68 x 57

cm. Het is beschreven in de collectie van het RKD onder het afbeeldingsnummer 0000211164.

Het vijfde schilderij is eveneens een deelopie van de foto van Wollrabe. Het is waarschijnlijk gekopieerd naar het schilderij van Jan Bogaerts uit 1898. Het is niet gesigneerd en gedateerd, maar waarschijnlijk tussen 1898-1910 geschilderd. De maten van dit doek zijn 70 x 60 cm. Het schilderij is in bezit van de gemeente Noordenveld (Drenthe) en afkomstig van de in 1998 opgeheven gemeente Peize. Het is beschreven in de collectie van het RKD onder het afbeeldingsnummer 0000211162.

Het zesde schilderij staat op de website <http://www.studioalkmaar.nl/Oranjehuis/2.htm> (geraadpleegd 3 december 2015). De schilder heeft zich meer aan de foto van Wollrabe gehouden. Wilhelmina staat er ten voeten uit op. De achtergrond is blauw en rechts van de koningin is een struik geschilderd. De daarbij behorende informatie wijst erop dat het schilderij in het gemeentehuis van Oterleek heeft gehangen. Gegevens over de schilder, datering, grootte enz. worden niet genoemd.

Het zevende schilderij is het schilderij dat in Slot Zeist hangt. Dit schilderij is op een na het grootste van de getraceerde portretschilderijen. Op het portretschilderij staat Wilhelmina ten voeten uit afgebeeld. Zij is hier groter afgebeeld dan zij was, want zij was klein van postuur.

Het is een olieverfschilderij op linnendoek. De afmetingen zijn 200 x 140 cm. Dit schilderij is net zo groot als het inhuldigingsportret uit 1898 van Thérèse Schwartz (1851-1918), dat naar een foto van Richard Kameke (1847-?) is gemaakt. Het is gesigneerd Langenberg. Het is niet gedateerd.

De genoemde prent staat op de website www.rijksmuseum.nl. Zij is gemaakt naar een tekening van de Nederlandse schilder en tekenaar Pieter Adrianus (Piet) Schipperus (1840-1929); 554 x 350 mm, (object nr. RP-P-OB-106.106). De prent is gedateerd 1897-1899. De koningin staat ten voeten uit afgebeeld. Op de voorgrond de Nederlandse leeuw. Daar omheen een hermelijnen mantel en een aantal allegorische objecten.

Wollrabe's foto is niet alleen door schilders gebruikt, maar ook door fabrikanten. Rond 1898 werden honderden gebruiks-, sier- en reclamevoorwerpen met de beeltenis van Wilhelmina op de markt gebracht.

'PEINTURE BOGAERTS'

Kopieën van schilderijen en fotoportretten werden vaak vervaardigd volgens de methode 'Peinture Bogaerts'². Dat was een drukprocédé waarbij de afbeelding fotografisch in kleurendruk werd gereproduceerd en daarna op schilderslinnen of op een paneel dat voorzien was van een reliëflaag, werd aangebracht. Daarna werd de druk met

olieverf overgeschilderd.

Mogelijk is het schilderij in Slot Zeist volgens deze methode geschilderd. Het schilderij is namelijk vrij plat geschilderd. Alleen het bovenstuk van de japon is dikker aangezet, evenals de diadeem en de andere sieraden die Wilhelmina draagt.

POSEREN

Volgens Van Dolder wilde Wilhelmina niet voor Langenberg poseren. Als de schilder Langenberg ons niet bekend is, hoe kon hij dat dan weten?

Van kleins af aan was Wilhelmina gewend aan het poseren voor fotografen en schilders. In juli 1897 verbleven de kunstschilder Bles en de graveur en etser prof. Rudolf Stang (1831-1927) drie weken op paleis Het Loo. De eerste was in opdracht van koningin Emma bezig met het schilderen van een portret van Wilhelmina en Stang werkte in opdracht van de bekende kunsthandel Frans Buffa & Zonen (1775-1951) aan een tekening voor een ets van haar. Hij ontwierp ook een postzegel die in 1898 na de inhuldiging werd uitgegeven. Voor beide kunstenaars moest zij in die weken meerdere malen poseren. Omdat beiden in een andere vleugel van het paleis werkten, moest zij steeds opnieuw poseren. Een poseersessie voor Stang duurde ongeveer een uur. Waarschijnlijk zal zij voor Bles net zo lang geposeerd hebben. In een interview in het Algemeen Handelsblad van 29 juli 1897 zegt prof. Stang dat Wilhelmina op de vraag

van haar kamerheer jhr. S.M.S. de Ranitz (1846-1916) of zij poseren niet vervelend vond, geantwoord had: *'Kom, ik ben langzamerhand aan 't poseeren gewend.'*

Gaandeweg de tijd schijnt zij toch liever voor fotografen te poseren dan voor kunstenaars. Bij een fotograaf duurde het niet zo lang. Het kan zijn dat Wilhelmina in verband met de voorbereiding op het koningschap minder tijd had om lang te poseren. In 1898 ontwierp beeldhouwer en medailleur Pier Pander (1864-1919) een nieuwe munt met de beeltenis van Wilhelmina. Zij wilde wel poseren: *'vermits echter dit poseren niet van langen duur zal zijn en zich evenmin dikwijls zal kunnen herhalen.'*

Maar zou Wilhelmina rond haar achtttiende levensjaar hebben kunnen weigeren om te poseren voor een schilder die in opdracht van keizer Wilhelm haar moest schilderen? De invloed van Duitsland op Nederland was aan het eind van de 19^e eeuw groot. De keizer bemoei-

de zich vanaf 1896 – Wilhelmina was toen 16 jaar – nadrukkelijk met de keuze van een prins-gemaal voor haar. Het moest van hem een Duitse prins worden en zij mocht kiezen tussen Frederik Willem van Pruisen (1880-1925) en Hendrik van Mecklenburg-Schwerin (1876-1934).

WIESBADEN – WILHELM II – ORANJE

In het interview van Van Dolder met het blad 'Vorsten' gaf hij aan dat het schilderij van Wilhelmina uit Slot Zeist afkomstig zou zijn uit een portrettenverzameling van keizer Wilhelm II in Wiesbaden. Er bestond zeker een relatie tussen Wilhelm II en Wiesbaden. In 1866 kwam het Wiesbadener Stadtschloss in handen van de koning van Pruisen die vanaf 1871 keizer van Duitsland was. Vooral Wilhelm II verbleef er graag. Door een huwelijk met een dochter van stadhouder Frederik Hendrik in 1646 was het Huis Hohenzollern verwant aan het Huis Oranje.

Een van de titels van de Duitse keizer was prins van Oranje. Om zijn verbondenheid met het Nederlandse koningshuis te tonen, liet Wilhelm in 1907 voor het Berliner Stadtschloss standbeelden plaatsen van de Oranjestadhouders Willem de Zwijger, Maurits, Frederik Hendrik, Willem II en Willem III. Een kopie van het beeld van Willem de Zwijger schonk hij aan de stad Wiesbaden. In de contacten tussen keizer Wilhelm en koningin Wilhelmina kwam de familierelatie tot uitdrukking. Hij noemde haar *'meine liebe Cousine'* en zij hem *'Onkel Wilhelm'*.

HERKOMST

Vaak staan op de achterkant van een schilderij – verso genoemd – aantekeningen en/of inventarisnummers vermeld, waardoor men meer over de geschiedenis van een schilderij te weten kan komen. Men ziet hoe een schilderij in een lijst is gezet. Men ziet haakjes, oogjes, opschriften en plakkertjes. Als een schilderij naar een tentoonstelling is geweest, komt

Derde schilderij van koningin Wilhelmina van onbekende schilder.

ALGEMENE REKENKAMER, ZAAL 1814

Vierde schilderij van koningin Wilhelmina, toegeschreven aan J. Bogaerts.

RKD, AFB.NR. 0000211164

Vijfde schilderij van koningin Wilhelmina, mogelijk een kopie naar het schilderij van J. Bogaerts.

RKD, AFB.NR. 0000211162

Zesde schilderij van koningin Wilhelmina van onbekende schilder.

SITE STUDIO ALKMAAR

Prent naar een tekening van P.A. Schipperus.

RIJKSMUSEUM, OBJ.NR.
RP-P-OB-106.106

H. M. KONINGIN WILHELMINA.

er altijd een plakkertje op. Soms ziet men heel oude notities.³

Bij dit schilderij jammer genoeg niet. Voordat het schilderij in bruikleen werd gegeven, is het op een nieuw spieraam gezet. Waarschijnlijk is toen tevens een steundoek aangebracht. En het schilderij zit niet in de originele lijst. Die zal toen eveneens vervangen zijn. Daarmee is de beheershistorie niet zichtbaar en deels uitgewist.

Bij navraag door museum Huis Doorn bij het Museum Wiesbaden en Wiesbadener Stadtschloss bleek het schilderij daar niet bekend te zijn. Zelfs over de vorstenportrettentengalerie van keizer Wilhelm II, die Van Dolder noemt, weet men niets. Naast het hoofd van Wilhelmina staat een windmolen afgebeeld en in vage contouren een silhouet van een stad. Ligt daarin de sleutel van de herkomst? Of was de schilder dan misschien een voor ons inmiddels onbekende telg uit de kunstzinnige familie Langenberg?

Bronnen

- * Archief van de gemeente Zeist, 1976-1985, dossiernr. GEM 15816/2211 / oud 14309; Gemeentearchief Zeist.
- * Idem, 1986-1989, dossiernr. 15819/3993 / oud 16114; Gemeentearchief Zeist.
- * Gemeentearchief Den Haag, bevolkingsregister 1913-1939.
- * Hans Rooseboom, 'Een koningin voor iedereen. Verschijningsvormen en verspreiding van de portretten van Wilhelmina in het jaar

van haar inhuldiging.' in: Beelden in veelvoud. De vermenigvuldiging van het beeld in prentkunst en fotografie; [red.: N. Bartelings ... et. al.]. *Leids kunsthistorisch jaarboek*, vol. 12 (2002), pag. 371-388.

- * *De Tijd*, 18 maart 1897 en 3 november 1900.
- * www.kb.nl (geraadpleegd december 2015).
- * <https://rkd.nl/nl/explore/artists/record?query=bogaerts&start=2> (geraadpleegd 18 januari 2016).
- * <http://home.arcor.de/stefan.langenberg/chronik/node6.html> (geraadpleegd 21 juni 2016).

Noten

1. 'Ein Adriaan Willem Langenberg, geboren 1778 in Zutphen, war dort Stadtarchitekt. Ein Adriaan Barend Willem Langenberg, geboren 1814 in Zutphen, war dort ebenfalls Architekt. In Zutphen wirkte zwischen 1800 und 1810 der Maler C. J. Langenberg. 1847 vererbte Jan Derk Langenberg, lid van de Zutphense raad, das Haus 's Gravenhof 6, eines der schoensten Haeuser der Stadt, an seine Tochter Adriana J. W. Langenberg, die den Holzhaendler N. Th. J. van de Kastele heiratete. Der Gelderlaender Landschaftsmaler Daniel Eelke Langenberg (1881-1944) wirkte in Den Haag, Heino und Enschede. Er entstammte auch dieser Familie.', zie: <http://stefanlangenberg.bplaced.net/chronik/node6.html>

bplaced.net/chronik/node6.html:

Aus der Chronik der Weseler Bürgers Heinrich von Weseken (1560-1632). De vader van Daniel Eelke Langenberg, Hendrik Jan Langenberg, was huisschilder van beroep.

2. 'Peinture H. Bogaerts' werd opgericht door Henri Bogaerts (1841-1902).
3. In het Mauritshuis in Den Haag was van 9 juni tot en met 4 september 2016 de tentoonstelling 'Vik Muniz: Verso' te zien. Een tentoonstelling over de verso's (achterkanten) van beroemde schilderijen. Voor Muniz (1961 -) is de achterkant van ieder schilderij iets unieks; gaten, ijzerwaar, etiketten en andere merken onthullen de geschiedenis van het werk. Door de jaren heen verandert de achterkant: iedere eigenaar voegt er iets aan toe en elke behandeling laat zijn sporen na. Bovendien laat het de materialen zien waarvan het werk is vervaardigd - spieraam, doek of paneel - en ook de lijst.

De mythen van het koperen dak

**Beerschoten in
Driebergen.**

COLLECTIE ZHG

JanHein HeimeI

In 1888 werd in Driebergen de buitenplaats Beerschoten gesloopt.

Aansluitend bouwden de slopers op een paar honderd meter afstand, aan de Driebergseweg in Zeist, een nieuwe buitenplaats: Nieuw Beerschoten.

Rond dit gebeuren circuleren al lang een tweetal verhalen die herhaaldelijk opnieuw gepubliceerd zijn. In de eerste plaats wordt gesteld

dat de slopers onverwacht ontdekten dat onder het rieten dak van het te slopen pand een laag koper was aangebracht. Ten tweede wordt beweerd dat de verkoop van dit koper de bouw van Nieuw Beerschoten mogelijk maakte.

Bij nadere beschouwing is de eerste bewering onwaarschijnlijk en de tweede vrijwel uitgesloten.

In onderstaand artikel wordt uitgelegd waarom.

Rond 1850 wordt aan de westkant van Driebergen aan de Hoofdstraat het buitenhuis 'Beerschoten' gebouwd voor de Amsterdamse assuradeur A.C. Bouman (jaartallen onbekend). De omringende tuin en het park waren een ontwerp van J.D. Zocher jr. (1791-1870). Na verloop van tijd kwam het huis in handen van J.A. Willink (1813-1887), een Amsterdamse bankier. Tussen 1849 en 1869 werd ook een hertenkamp, aan de overzijde van de Hoofdstraat, bij het buiten gevoegd.

De familie Willink verliest in augustus 1880 hun enig kind Wilhem op 16-jarige leeftijd.

Als de vader sterft in 1887 legateert hij de buitenplaats aan de gemeente Driebergen onder voorwaarde dat het complete bezit opengesteld zou worden als wandelgebied en dat het huis zou worden afgebroken. De gemeente ging hiermee akkoord (al zijn er in de tweede helft van de jaren vijftig van de vorige eeuw wel hockeyvelden aangelegd binnen het gebied). Op de plek van het huis is een koepel gebouwd.

Het huis werd voor de sloop gekocht door een drietal Zeistenaren: Herman Meerdink, aannemer en metselaar (1837-1920), zijn broer Johan Meerdink, schilder (1836-1904) en Johan A. van Nie, metselaar (1831-1911). Zij hadden in Zeist een stuk grond gekocht op een paar honderd meter afstand op de hoek Driebergseweg / Laan van Rijnwijk. De bedoeling was om daar een nieuw huis

te bouwen waarbij gebruik gemaakt kon worden van materialen die vrijkwamen bij de sloop van Beerschoten.

Volgens de overlevering waren de slopers heel verrast om te ontdekken dat onder het rieten dak van Beerschoten een koperen dakbedekking lag en was de opbrengst van dit koper genoeg om de nieuwbouw te financieren.

De vader van de broers Meerdink, Gerrit geheten, was aannemer in Zeist die zelf ook aan 'projectontwikkeling' deed. Hij heeft bijvoorbeeld, ook rond 1850, voor eigen rekening, Huize Middenhoeve, aan de Donkerelaan (nu: eerste deel van

de Slotlaan) gebouwd. Het lijkt zeer onwaarschijnlijk dat hij niet wist dat het dak van Beerschoten met koper beslagen was. Zoiets bijzonders blijft niet geheim tijdens de bouw. Alleen al niet omdat dat zichtbaar geweest moet zijn tijdens het rietdekken.

Het was zeer ongebruikelijk om buitenplaatsen met een rieten dak te bouwen, er zijn er maar enkele in Nederland. Toevallig (?) kent Driebergen met de buitenplaats Bouwlust (gebouwd in 1849), eveneens aan de Hoofdstraat, nog een tweede voorbeeld.

Bij een rieten dak is het gebruik van zink heel onverstandig omdat dat snel aangetast wordt door het riet. Daarom wordt dan koper gebruikt,

**Nieuw Beerschoten
in Zeist.**

COLLECTIE ZHG

bij boerderijen vaak alleen een goot boven de voordeur.

Voor de buitenplaats was gekozen voor de veel luxere oplossing: koper over het gehele dak.

De exacte maten van Beerschoten zijn niet meer bekend maar 13 m bij 8 m lijkt een redelijke schatting; mede gezien het feit dat het dak schuin loopt lijkt het oppervlak op maximaal 150 m² te schatten. Bij een dikte van 1 mm (dat is vrij dik, 0,6 mm is gebruikelijker) komt dat neer op 1335 kg koper¹. De huidige inkoopprijs voor

koper is ongeveer 4 euro per kg; nu zou het dak dus ruim € 5000 opbrengen. Op het internet is terug te vinden dat omgerekend naar de huidige prijspeil het dak in 1890 relatief nog minder waard was geweest. Alhoewel in 1890 een paar honderd gulden best een leuk bedrag was, is het uitgesloten dat hiervoor een buitenplaats gebouwd kon worden ook al waren er sloopmaterialen aanwezig.

Nieuw Beerschoten is vanaf de Dribergseweg jarenlang vrijwel geheel aan het oog onttrokken geweest

door een aantal bomen. In oktober 2014 zijn deze bomen gekapt en/of gesnoeid waardoor het huis weer in volle glorie zichtbaar is inclusief, op het dak, een verkleinde versie van de koepel die op de plek van het oude huis gebouwd werd.

Noot

1. 150 m² (oppervlak) x 0,001 m (dikte in meters) x 8900 kg/m³ (soortelijke massa van koper) = 1335 kg koper

Nieuw Beerschoten, achterzijde.

COLLECTIE ZHG

Zeister schrijvers

Eliza Johannes de Meester (1860-1931)

– Roepnaam Johan –

**Johan de Meester
(onbekend jaartal).**

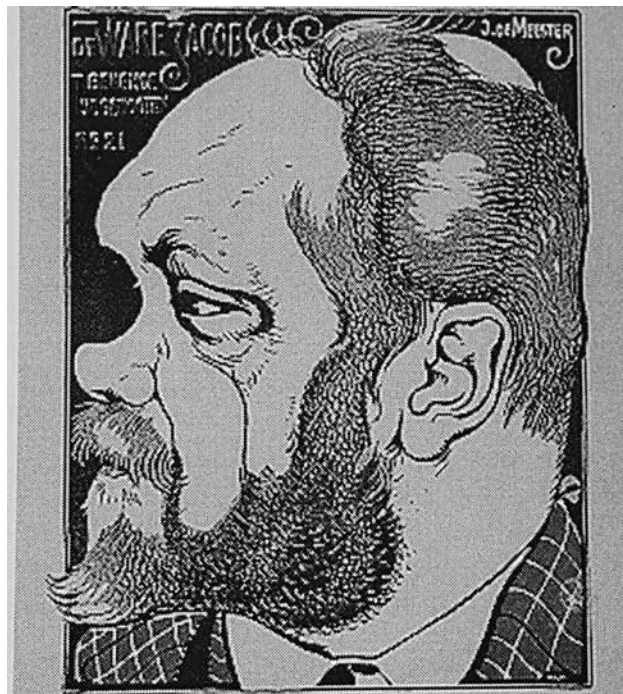
COLLECTIE ZHG

Flora de Vrijer

Johan de Meester was journalist, criticus en romancier. Hij begon op 17-jarige leeftijd te werken als ambtenaar bij de registratie in Voorst (bij Zutphen). Hij vond dat werk verschrikkelijk; als reactie daarop begon hij te schrijven. Zijn eerste bundeltje met schetsjes was: 'Kleingood' (1882). Daarna vertrok hij naar Amsterdam en ging werken bij het Algemeen Handelsblad, waarvoor hij later correspondent in Parijs werd (1886-

1891). In Amsterdam kwam hij in contact met de Tachtigers¹. Van 1891-1927 leefde en werkte hij in Rotterdam als kunstredacteur voor de Nieuwe Rotterdamsche Courant (NRC). In die functie heeft hij grote invloed uitgeoefend op het kunstprofiel van de NRC en de dagbladjournalistiek in het algemeen. Als kunstredacteur kwam hij op voor de Tachtigers en het werk van schilders als Van Gogh (1853-1890) en Toorop (1858-1928).

Als prozaschrijver behoren zijn werken 'Geertje' (1905) en 'De zonde in het deftige dorp' (1912) tot zijn bekendste werken. Het laatste boek werd in 1912, 1935 en 1982 (in de Prismareeks) heruitgegeven. Dit boek speelt zich af in Zeist (zonder dat het wordt genoemd in het boek). De kern van de roman is het feit dat het kindermisje van de dominee van de Hervormde gemeente te Zeist wordt verleid door de oudste zoon van de dominee uit zijn eerste

Spotprent van Johan de Meester door politiek tekenaar en boekbandontwerper Albert Hahn (1877-1918).

UIT:

WWW.DBNL.ORG/AUTEURS

**Straatnaambordje.
De weg is een zijstraat van de Oude Arnhemseweg en heette voor 1948 Pompweg.**

FOTO FLORA DE VRIJER

Seijst
2018
II-50

huwelijk. Het meisje, Dina, raakt in verwachting en langzamerhand raakt het hele 'deftige dorp' daarvan op de hoogte met alle roddel, huichelarij en verdere complicaties van dien. De schrijver zegt zelf van dit boek: 'het is een boek waarin ik mijn wrok uit over het schijnfatsoen van de Hollandse aristocratie en zoo wat [...] dat is de weerzin die ik heb, van mijn vijftiende jaar en die nog bestaat tegen de Hollandse aristocratie – maar dan bewerkt tot een spotlach uit de hoogte [...]. Er was bij mij meer menschevoel dan schoonheidsverlangen. Mij is het vooral te doen om menschenlijkheid en levensbegrip, levensgewaarwording. Ik wilde mijn levensgewaarwordingen opschrijven om ze te kristalliseren tot een zeker begrip. En je bent schrijver om dat te doen in de presentie van de wezens die je je lezers noemt.'

In 1948 werd de naam van de toenmalige Pompweg veranderd in Joh. de Meesterstraat. Deze naam past bij de straatnamen in de omgeving, namen van Nederlandse letterkundigen.

Personalia

Geboren op 6 februari 1860 te Harderwijk, overleden 17 mei 1931 te Utrecht. Vestiging te Zeist 2 augustus 1869, 1e Dorpsstraat 3, vertrokken uit Zeist 7 mei 1875. De vader van Johan de Meester was burgemeester van Harderwijk (1855-1864) en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (1862-1864). Het gezin De Meester telde

een dochter en vier zoons. Zijn broer Theo is korte tijd minister-president geweest (1905-1908).

Literatuur

'Johan de Meester', *Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren*, (2005)

V.A.M. van der Burg, 'De zonde in het deftige dorp', *Seijst*, 1984, pp.9-10

L. Visser, *De straatnamen van Zeist*, (Zeist 1988)

B. van Nieuwenhuizen, 'De zonde in het deftige dorp Zeist', *Nieuwe Zeister Courant*, 11 februari 1984

'Johan de Meester', *NEDWEB/Literatuur in Context* (2005)

Noot

1. De Tachtigers vormden een vernieuwende beweging binnen de Nederlandse literatuur die van ca. 1880 tot 1894 bestond. In het werk van deze auteurs kwamen het impressionisme en naturalisme sterk naar voren. De Tachtigers zijn vooral van belang vanwege de vernieuwing die zij aanbrachten in de poëzie. De beweging moet worden beschouwd als een late voortzetting van en tevens een sterke kritiek op het werk uit de Roman-tiek, de periode die er direct aan vooraf was gegaan.

Uit de collectie

Willem Frederik Smit of Jan Frederik Steenstra?

Afb.1
Persoonsbewijs W.F.
Smit, buitenzijde.

Flora de Vrijer

Het Zeister Historisch Genootschap (ZHG) ontvangt regelmatig documenten of voorwerpen, die op Zeist betrekking hebben, van donateurs of anderen die bij het opruimen iets tegenkomen waarvan ze denken dat het goed is het te bewaren. Zo komen ze bij ons terecht. Verleden jaar ontvingen we twee persoonsbewijzen. Op de afbeeldingen 1 en 2 zijn de foto's van de betreffende persoon met zijn handtekening, die van de betrokken ambtenaar en het stempel

van de gemeente Zeist of Woudenberg te zien.

De afbeeldingen 3 en 4 laten op deze persoonsbewijzen verschillende namen zien: Willem Frederik Smit en Jan Frederik Steenstra. De datum van afgifte is respectievelijk 8 september 1941 in Zeist en op 22 september 1941 in Woudenberg.

Wat is hier aan de hand? Gaat het echt over twee personen die wel erg op elkaar lijken of is het één persoon met twee verschillende namen? 1941 is nog relatief in het begin van de

Tweede Wereldoorlog (1940-1945) maar vervalsing van persoonsbewijzen wordt al veel gedaan!

Maar om wie gaat het hier echt? In het boek *De straatnamen van Zeist* wordt de Willem F. Smitlaan genoemd met als vermelding: 'Op 20 oktober 1952 genoemd naar Willem Frederik Smit, geboren 28 juni 1920 te Utrecht, ambtenaar staatsbosbeheer, wonende De Wetlaan 60 te Zeist, omgekomen 16 juli 1944 te Bloemendaal (Overveen).' Dit komt dus overeen met afbeelding 3.

Op afbeelding 4 is het persoonsbewijs afgegeven in Woudenberg met de handtekening van Bergsteijn op naam van Jan Frederik Steenstra. Van de persoon J.F. Steenstra is verder niets bekend, wel van Bergsteijn. In Woudenberg is een straatnaam vernoemd naar Nico Bergsteijn, de Nico Bergsteijnweg met als onderschrift: 'verzetsman Nicolaas Hermanus Bergsteijn 1919-1945 (geexecuteerd in 1945 te Almelo)'. En van hem weten we dat hij werkte in Woudenberg als gemeenteambtenaar op de secretarie. Daarnaast was hij ook bij het verzet betrokken. Hij heeft 200 blanco persoonsbewijzen weten te bemachtigen en duikt daarmee onder. Hij hield zich voor de verzetsgroep bezig met het

vervaardigen van valse persoonsbewijzen. De handtekening van Nico Bergsteijn staat dan ook op een vervalst persoonsbewijs bestemd voor Willem F. Smit (mondelijke mededeling van mw. H. Visser-van Lambalgen).

Wat is er verder bekend van Willem F. Smit? In een uitgebreid artikel in de Nieuwsbode van 14 augustus 1953 geeft de hoofdredacteur H.J. Koster een overzicht over twee Zeister verzetsstrijders onder de kop: 'Zeist's beste zonen sneuvelden in de strijd voor de vrijheid'.

De twee 'Zeister zonen' die hierin beschreven worden zijn de vrienden Willem F. Smit en Arnoldus Stramrood. Enkele citaten uit het artikel in de Nieuwsbode: 'Zij gaven het

Afb.2 Persoonsbewijs J.F. Steenstra, buitenzijde.

Afb.3 Persoonsbewijs W.F. Smit, binnenzijde.

Afb.4 Persoonsbewijs J.F. Steenstra, binnenzijde.

Afb.5 De graven van W.F. Smit (r) (tekst: VOOR HET VADERLAND GEVALLEN / =FRITS= / WILLEM FREDERIK SMIT / GEB. 28 JUNI 1920 / GEFUSILLEERD 16 JULI 1944 TE OVERVEEN. / HERBEGRAVEN 15 OCT. 1945. / RUST ZACHT LIEVE WIM) en A. Stramrood (l) (tekst: GEVALLEN VOOR HET VADERLAND / HIER RUST / ONZE LIEVE ZOON EN BROEDER / ARNOLDUS STRAMROOD / GEB. 27 DEC. '18 / GEFUSILL. 16 JULI '44 TE OVERVEEN. / HIJ GAF ZIJN LEVEN VOOR ZIJN VRIENDEN / JOH. 15:13.) op de Gemeentelijke Begraafplaats in Zeist.

FOTO FLORA DE VRIJER

leven voor de goede zaak, nadat zij hadden overwogen naar Engeland over te steken om legaal de vijand te bestrijden'. Dat plan mislukte en intussen waren ze al diep in het verzet betrokken in Nederland. Illegale lectuur verspreiden, verzorgen van adressen voor onderduikers en het verzet helpen aan wapens. 'Dit was het begin van de eerste overval. In hun ongebreidelde moed namen zij niet het gemakkelijkste adres. Een overval werd beraamd op het bureau van de Ortscommandant. Het lukt na zorgvuldige voorbereiding. Wapens en vele papieren vormden de buit. Gesterkt door dit succes werd dit staaltje van moed "lopende-band-werk". Na enige tijd maakten

beiden deel uit van de knokploeg van Johannes Post (een van de belangrijkste verzetsmensen; 1906-1944). In die tijd waren tien overvallen in één week niet ongewoon. Uiteindelijk zijn zij door verraad om het leven gekomen. In de duinen van Bloemendaal zijn zij door een lafhartig nekschot geëxecuteerd. Willem en Arie waren tot op het laatst onafscheidelijke vrienden, naar beiden is een straatnaam in Zeist vernoemd en op de Gemeentelijke begraafplaats zijn ze naast elkaar begraven (afbeelding 5).

Van het bestuur

Donateurs

In de recente Nieuwsbrief hebben we moeten melden dat het aantal donateurs weer even onder de 800 was gekomen. En dat is helaas nog het geval. Wel hebben we al weer een groot aantal nieuwe donateurs gekregen, maar helaas door overlijden en verhuizen zijn er ook nog weer opzeggingen geweest. Dus nogmaals een beroep op u: werf een donateur, dan kunnen we ons werk op volle kracht voortzetten.

Nieuwe activiteiten

In de Nieuwsbrief hebben we ook een oproep gedaan voor suggesties voor mogelijk nieuwe projecten. Helaas is het nog stil gebleven en heb ik nog geen ideeën van u mogen ontvangen. Binnenkort houden we als bestuur een brainstormbijeenkomst. We zetten daarna al onze eigen en hopelijk ook uw ideeën op een rijtje en zullen een onderwerp kiezen.

Lopende activiteiten

De belangstelling voor onze lopende activiteiten is nog steeds groot. Over blad Seijst krijgen we louter positieve reacties en er komen ook mooie bijdragen van u binnen. Op de voorjaarsfilmvoorstelling hebben weer een groot aantal mensen genoten van onze films. De belangstelling voor het Historisch Café is nog steeds groot. Het Café wordt erg gewaardeerd. De excursies en lezingen brengen steeds weer een nieuw aspect van de Zeister geschiedenis. Ten slotte op de dinsdagmorgens in het HIP komen steeds meer bezoekers om informatie te vragen maar ook te geven.

Collectie

Onze collectie wordt bijna wekelijks uitgebreid met documenten, foto's of voorwerpen. Zo hebben we pas een aantal bidprentjes van overleden Zeister inwoners ontvangen. Deze

bidprentjes zijn vaak ook een bron van informatie over een stukje geschiedenis.

Daarom ook een oproep aan U: wanneer u bidprentjes van Zeister inwoners heeft en deze bij u alleen maar 'in een laatje liggen' wilt u dan overwegen of ze in onze collectie een 'beter' onderkomen kunnen krijgen?

Ten slotte

U kunt uw vragen, opmerkingen, suggesties of bijdragen voor ons blad Seijst via de e-mail stellen of inleveren: info@zhg.nl of telefonisch 030-6956311

Namens het bestuur,
Flora de Vrijer, voorzitter

Oud-voorzitter
Vincent van der Burg
overhandigt penningmeester **JanHein Heimel** een aantal bidprentjes voor onze collectie.

FOTO TRUDY SERVAAS

Nieuwe donateurs

De heer H.P.R.G. Baams.	HOUTEN
C'est Bon XL.	ZEIST
De heer N.C. van der Werf	LEERSUM
Mevrouw Annelies Bodifée	UTRECHT
De heer Victor Berkhout	ZEIST
De heer A. Rijnfrank	ZEIST
De heer C.A. van Leuven	ZEIST
De heer P.J.J. Baarends	ZEIST
De heer E. Beukers.	UTRECHT
De heer G.J. van Dijk	BOSCH en DUIN
De heer H. van den Broek	ZEIST